

Петро Маланчук,
доцент, доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін та судочинства
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

ІНСТРУМЕНТИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Узагальнено основні інструменти легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Окреслено основні схеми відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом. Розглянуто віртуальні гроші як недоліки в світовій економіці. Проаналізовано біткоїн як різновид криптовалюти. Окреслено можливі загрози, пов'язані з їх використанням.

Ключові слова: відмивання брудних грошей, економічна злочинність, корупція, криптовалюта, легалізація доходів.

Маланчук П. М.

Instruments of legalization of income received by criminal law

Обобщены основные инструменты легализации доходов, полученных преступным путем. Определены основные схемы отмыывания средств, полученных преступным путем. Рассмотрены виртуальные деньги как недостаток мировой экономики. Проанализированы биткоины как разновидность криптовалюты. Определены возможные угрозы, связанные с их использованием.

Ключевые слова: отмыывание грязных денег, экономическая преступность, коррупция, криптовалюта, легализация доходов.

Malanchuk P. M.

Instruments of legalization of income received by criminal law

The article is devoted to the generalization of the main instruments of legalization of proceeds from crime. The main schemes of laundering of proceeds from crime are outlined. Considered virtual money as disadvantages in the global economy. Bitcoin is analyzed as a kind of cryptology. Possible threats associated with use are outlined.

Keywords: money laundering, economic crime, corruption, cryptology, legalization of incomes.

Постановка проблеми. Протидія відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму потребує вдосконалення класифікації типових та неординарних схем та методів їх виявлення і попередження. Злочинці постійно удосконалюють свою майстерність у відмиванні грошей, продовжується глобалізація таких процесів. Поряд з банками, що традиційно використовуються для відмивання грошей (як жертви або як організатори-співучасники), набувають популярності системи електронних грошей. Необхідність забезпечення незалежними платіжними засобами «інтернет-орієнтовної економіки» зумовлює виникнення віртуальної валюти або криптовалюти [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням виведення економіки з тіні присвячено багато праць зарубіжних та вітчизняних учених. Зокрема, теоретичні та прикладні основи дослідження тінізації висвітлено в наукових працях Л. Бабій, О. Ващенко, О. Грищенко, М. Колдовського. Водночас досконалих наукових розробок за цією тематикою поки ще недостатньо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження має на меті проведення узагальнення наявного вітчизняного та національного досвіду, закріпленого у відповідних наукових дослідженнях щодо інструментів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Визначення особливостей розвитку біткоїнів як валюти майбутнього та її впливу на стабільність фінансової системи держави.

Мета статті. Метою статті є розкриття та характеристика інструментів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, а також проведення системного аналізу найбільш розповсюджених сучасних схем відмивання злочинних коштів в Україні зокрема.

Виклад основного матеріалу. «Відмивання» грошей – процес, за допомогою якого приховується існування, незаконне походження чи незаконне використання доходів, ці доходи маскуються так, аби вони здавалися такими, що мають законне походження [6, с. 20]. У зв'язку з проведенням військових дій на Сході України активізувалися шахраї, що використовують волонтерський рух для збирання внесків. Зокрема, широко рекламуються номери рахунків платіжних карток для перерахування благодійних внесків.

Ще одним новим видом злочину, що потребує відмивання доходів, є привласнення коштів, що використовуються на оборону країни. При цьому злочинці отримують доходи готівкою від нелегального продажу палива, зброї та іншого майна.

Відмивання грошей також відбувається в Україні шляхом надання різноманітних подарунків посадовим особам, а дуже часто – їх родичам або довіреним особам. Такі подарунки дуже складно прослідити, чому також сприяє відсутність контролю джерел доходів у придбанні коштовних речей та послуг.

Найчастіше використання сфери міжнародної торгівлі з метою відмивання злочинних доходів здійснюється через: експортно-імпорتنі та транзитні операції (карусельні схеми, транзитні платежі за фіктивним імпортом й фіктивним експортом, транзит товарів через митну територію країни).

До числа інструментів, що найбільш часто використовуються при легалізації доходів, отриманих у результаті розкрадання державних коштів в Україні, доцільно віднести:

– готівкові гроші – конвертування в готівку використовується як один з найпоширеніших способів відділення викрадених коштів від викрадача;

– банківські перекази та депозити – як початковий етап розкрадання у держави коштів;

– цінні папери – використовуються як один з етапів відмивання через купівлю високоліквідних цінних паперів, пакетів акцій підприємств на гроші, отримані в результаті розкрадання, при цьому використання цінних паперів може здійснюватися як на етапі розшарування злочинних доходів, так і на заключному етапі їх інтеграції;

– векселі – завдяки можливості безготівкового переміщення грошових коштів з рахунку на рахунок, приховуючи справжній характер операцій за угодами з купівлі/продажу векселів та відсутності потреби в державній реєстрації операцій з векселями, злочини, пов'язані з використанням векселів, завдають найбільшої шкоди економічним інтересам держави й окремих власників [5, с. 5–7].

– фіктивні договори, документи фінансової звітності, чеки, дебетові та кредитні картки, дорогоцінні метали (зокрема золото), нерухоме майно, предмети розкоші тощо [5].

Створення в Україні нормативної бази боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, є важливим і актуальним завданням. Наша держава у 2001 р. була внесена Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей у «чорний» список країн, які не співпрацюють у питаннях протидії легалізації злочинних доходів. Напевне це зумовлено тим, що в Україні недостатньою була боротьба з відмиванням «брудних» капіталів. З прийняттям 28 листопада 2002 р. Верховною Радою Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» ситуація дещо змінилася. Так, уже 16 січня 2003 р. Верховна Рада приймає Закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України», відповідно до яких був змінений зміст диспозиції статей 198, 209 і 306 КК України.

Крім того, кримінальне законодавство було доповнене ст. 209-1 (умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму). Сучасне визначення поняття «доходи, одержані злочинним шляхом», надає Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму» № 2258-VI від 18.05.2010 р., який зазначає, що це будь-яка економічна вигода, одержана внаслідок вчинення суспільно небезпечного діяння, що передуює легалізації (відмивання) доходів, яка може складатися з матеріальної власності чи власності, що виражена у правах, а також включаючи рухоме чи нерухоме майно та документи, що підтверджують право на таку власність або частку в ній. Ст. 15 вказаного Закону встановлює перелік фінансових операцій, які можуть вказувати на «відмивання» грошей у разі, якщо сума, на яку проводиться операція, дорівнює чи перевищує 150000 грн. (для суб'єктів господарювання), та має одну або більше таких ознак: переказ грошових коштів на анонімний (номерний) рахунок за кордон; зарахування або переказ коштів, надання або отримання кредиту (позики); зарахування на рахунок коштів у готівковій формі з їх подальшим переказом того самого або наступного операційного дня іншій особі тощо.

Розширюється відмивання грошей через системи електронних грошей, наприклад Bitcoins. Відповідно до доповіді Європейського центрального банку «Virtual currency schemes – a further analysis», віртуальна валюта визначається як цифрове відображення цінності, що не випускається центральним банком, кредитною установою або установою електронних грошей, яка у деяких випадках може використовуватися як альтернатива грошам [2].

Сьогодні на світовій економічній сцені криптовалюти наявний дуже потужний гравець – Bitcoin, який стрімко розвивається і поступово виміщає інші віртуальні валюти. Bitcoin – це перша децентралізована P2P (від клієнта до клієнта) платіжна мережа, яка обслуговується її користувачами без центральних керівних органів та агентів. З точки зору користувачів Bitcoin, є аналогом готівки, однак тільки для Інтернету [3].

У системі не залишається достатньої інформації про користувача, операції проводяться практично анонімно. Крім того, ми пропонуємо звернути увагу на нові можливості для злочинців у використанні платежів через мобільну телефонію (дрібними сумами) та поповнення платіжних карток зацікавлених осіб для фінансування тероризму, заборонених подарунків. Національний банк підвищив вимоги до банків щодо фінансового моніторингу, зокрема, ряд середніх та дрібних банків були об'єктом санкцій за порушення процедур внутрішнього контролю.

Можна говорити про те, що сучасні технології сприяють використанню Bitcoin для реалізації відмивання грошей. Цей процес стає дедалі складнішим і інтелектуально містким, оскільки технічні розробки надаються можливість:

– по-перше, ліквідувати зв'язки між реальною особою і рахунком віртуальної валюти, оскільки Bitcoin адреси та протокол не вимагають ідентифікації клієнта;

– по-друге, здійснювати конвертацію за спрощеною системою, яка не потребує ідентифікації особи, оскільки віртуальні валютні обміни не так строго регламентовані як ті, що працюють із фіатними валютами і зобов'язані за законом зберігати належну документацію щодо клієнтів;

– по-третє, створити необмежену кількість рахунків, що об'єктивно унеможлиблює здійснення відповідного контролю за транзакціями [4, с. 285].

В Україні позиція державних органів стосовно використання криптовалют є доволі однозначною. Так, Національний банк України (НБУ) розглядає криптовалюту як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю, що не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки суперечить нормам українського законодавства. Водночас міжнародне поширення таких платежів робить цю категорію послуг привабливою для протиправних дій, у тому числі відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, або фінансування тероризму.

Вказаних схем легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, може бути необмежена кількість, оскільки технічний прогрес кожного дня створює нові виклики для суспільства у формі нових видів та способів кримінальних правопорушень, протидіяти яким стає дедалі складніше.

Список використаних джерел

1. Беломытцева О. С. О понятии криптовалюты. Биткоин в рамках мнений финансовых регуляторов и контексте частных и электронных денег [Электронный ресурс] / О. С. еломытцева // Проблемы учета и финансов. – 2014. – № 2 (14). – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/o-ponyatii-kriptovalyuty-bitkoin-v-ramkah-mneniyfinansovyh-regulyatorov-i-kontekste-chastnyh-i-elektronnyh-deneg>.
2. European Central Bank «Virtual currency schemes – a further analysis» [Электронный ресурс]. – 2015. – Режим доступу : <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf>.
3. In Bitcoin information site [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <https://www.bitcoin.org/ru/faq#what-is-bitcoin>.
4. Динту В. А. Криптовалюта як інструмент легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом [Электронный ресурс] / В. А. Динту. – Режим доступу : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7624/Konf%20Alenina.pdf?sequence=3&isAllowed=y>.
5. Поплевичева Н. Протидія легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом у бюджетній сфері, як державний механізм детінізації економіки / Н. Поплевичева. // «Виклики часу», квітень 2013. – 7 с.
6. Енциклопедія банківської справи / за ред. В. Юценка. – К.: Атіка, 2001. – 640 с.

References

1. Belomytseva, O. S. O ponyatii kryptovalyuty [Cryptology, «Bitcoin», in the views of the financial regulations and the context of private and electronic money [Electron resource] // Problems of accounting and finances. – 2014 – No. 2 (14). – Mode of advancement: <http://cyberleninka.ru/article/n/o-ponyatii-kriptovalyuty-bitkoin-v-ramkah-mneniyfinansovyh-regulyatorov-i-kontekste-chastnyh-i-elektronnyh-deneg>. [in Russian].
2. European Central Bank «Virtual currency schemes – a further analysis». – 2015. – Reference mode: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf>. [in English].

3. *In the Bitcoin information site. - Driving mode: <https://www.bitcoin.org/ru/faq#what-is-bitcoin>. [in English].*
4. *Dinti V.A. Kryptovaluta yak instrument otrimanyj zlochinnim shlyahom/ [Cryptology as a tool for the reduction of the flow of materials by means of a creep path] [Electron resource]. – Reference mode: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7624/Konf%20Alenina.pdf?sequence=3&isAllowed=y>. [in Ukrainian].*
5. *Poplevicheva N., Protidija legalizatsii dohodiv [Protoidy of the legalization of taxes paid by the criminality in the budget sphere, as the state mechanism for the extinction of the state] / N.Poplevicheva. – «Challenges of the chassis», April 2013. – 7 p. [in Ukrainian].*
6. *V. Yushchenko Entsiklopedija bankivskoi spravy [Encyclopedia of Baccalaureate] / ed. V. Yushchenko – K. : At., 2001. – 640 p. [in Ukrainian].*

Стаття надійшла до редакції 23.05.2018.